

stave in radijske igre, ki jih je režiral oziroma videl ali slišal brez posebnih pretenzij, da bi njegovi opisi obveljali kot zgodovinska ali kritično teoretična sodba, vendar pa s težnjo po tem, da bi bralcu čimbolj nazorno, čeprav na kratko, predstavil vse te velike gledališke svetove, kakor so gotovo poljsko, angleško, francosko, švedsko in rusko gledališče. Pri tem mimogrede rad tudi primerja naše domače gledališke razmere z razmerami in vse drugačnimi možnostmi v teh »razvitih« gledaliških okoljih. Primerja npr. možnost za scenografske opreme, posebne igralske kvalitete, profesionalizem in prizadevnost igralcev, pooblastila uprav, vodstev in direktorjev gledališč, posebnosti v razumevanju gledališča in vloge te umetnosti v kulturi in politiki posameznih okolij itd. Za strokovnjaka, ki evropsko gledališče redno spremlja, seveda ta knjiga ne bo pomenila kakšnega posebnega odkritja, čeprav bo nemara vendarle v njej zasledil kak koristen podatek, za večino nekoliko bolj zainteresiranih ljubiteljev gledališča pa je ta knjiga, prav takšna, kot je, lahko zelo koristna. Poljuden, celo kramljajoč pristop morda lako koga moti med kritično razmišljanjimi, ki mislijo, da sta papir in tiskarska barva tako dragocena, da ju je dovoljeno trošiti samo tedaj, kadar bo zapisana beseda gotovo pomenila tehtno novo spoznanje. Marsikateri bralec, ki tuje gledališke revije tudi po naključju ne dobi v roke in ga teoretsko zapletene obravnave utrujajo, bo vendarle kar precej izvedel o poljskem ali

kakšnem drugem pomembnem gledališču.

Poleg vsega tega pa pomeni Petanova knjiga tudi svojevrsten, pomalem resigniran hommage številnim gledališkim in filmskim ter literarnim ustvarjalcem, ki so dejansko po krivici že skoraj izginili iz našega kolektivnega spomina. Mislim predvsem na ljudi, ki jih Petan opisuje z odkrito simpatijo, to so: L. Lahola, F. Čap, H. Nučič, M. Nablocka, M. Danilova, M. Šaričeva. Pri tem ugotavlja, da je teater pravzaprav neke vrste prekletstvo, saj je zelo malo ljudi, ki se ukvarjajo z njim in so res zadovoljni s teatrom in s svojim delom v njem: »jaz pa se še vedno ukvarjam s tem prekletim teatrom, ki nam vsem žre živce«. Deloma je ta resignacija tudi posledica temeljne bolečine vseh gledaliških ljudi, ki izhaja iz spoznanja, da je ta umetnost tako neizprosno neobstoja in da igralec (kaj šele režiser!), ko pade zator, nima kaj pokazati, če ga kdo vpraša, kaj je ustvaril. In s prav zadnjim stavkom svoje knjige Petan nekako priznava, da je knjiga nastala v bistvu iz te stiske: »Upam, da bo nekaj tega nezanesljivega in bledega spomina na moja gledališka doživetja ostalo na straneh te knjige.« Gre potemtakem tudi za pisanje, ki izhaja iz tehtne notranje potrebe in želi biti poskus nekakšne pomožne razrešitve paradoksa gledališke umetnosti, čeprav je knjiga, kot rečeno, pisana tako, da deluje prej kot zbirka nekoliko obsežnejših anekdot, opremljenih z nekaj malega refleksije za nameček.

Tone Peršak

LETOŠNJA KNJIŽNA BERA PRI SLOVENSKI MATICI

Pri založniških hišah, kjer imajo zamejeno število knjig letnih natisov, in še to po možnosti s profilirano tematiko, je vselej odvisno od izbire programa, pa seveda avtorjev ipd., ali se da pričakovati polni uspeh. Prav gotovo ima Slovenska matica dolga desetletja sodobne izkušnje,

prav gotovo je bilo treba spreminjati vsaj delno vidike znotraj začrtanih programov, če so hoteli doseči polni uspeh. Temu bi lahko rekli brez olepšav: kakovost, ki je povezana z interesom ter komercialnim uspehom. Navsezadnje to ni privilegij zgolj velikih založniških hiš, za manjšo veljajo tem bolj stroga pravila tržnega obnašanja. Vrsto let Slovenska matica natisuje knjižna dela od strokov-

nih del do spominov in leposlovja, dosti tega je že lep čas razprodano, nekaj strokovnih del pa kar kliče po ponatisih.

Med letošnjo knjižno ponudbo Slovenske maticе je verjetno Anton Trstenjak s knjigo *Skozi prizmo besede* tisti, ki bo izzval največ zanimanja, čeprav je tvegano napovedovati glede na okus in različne interese bralcev. Daleč pred vojno se je avtor revialno dotaknil psihološkega vidika besede in sporočanja, toda s strokovnim delom *Skozi prizmo besed* je ne le temeljito dopolnil, kar je podal prej, pač pa tudi strnil premišljevanja v sistemsko zaokrožene sklope in ustvaril organsko celoto, ki bi jo lahko imenovali dialektiko besed. V času, ko si tudi do nas počasi utira pot psiholingvistika kot področje čisto lingvističnih raziskav in dognanj, je izrazito psihološki vidik na besedo in sporočilni pomen, vrednost, na človekovo notranje ozadje artikulirane besede več kot pomemben. Anton Trstenjak v svoji knjigi *Skozi prizmo besede* ni samo psiholog, je tudi antropolog, pa tudi filozofsko komponento bi lahko zasledili. V Fenomenologiji besede postavlja na čelo razmislek o binomu misel in beseda, oziroma beseda in misel. Zatem sledijo bistvena spoznanja o osebnosti, kulturi, da bi se širše posvetil govorici in osebnosti. Sledi poglavje o kulturologiji besede, izhajajoč iz dejstva, da je človek zgodovinsko bitje, ki živi v razponu časa in vsega, kar to dejstvo soprinaša v vzponih in padcih znanosti, kulture. S poglavjem o antropologiji besede je avtor širše zajel temeljna vprašanja človeka, ki se nenehno srečuje z uganko sveta, s smislom življenja. Že v katerem prejšnjih del je avtor poudaril, da je človek bitje upanja in vrednot, s tem pogledom se je ustavil pred uganko sveta, nakazujejoč transcendentale, racionalistične, pa aktivistične poglede. V jedru vidi človek tudi v krizi izgube življenjskega smisla, dasi je prav nasprotno avtorjev nazorski imperativ; s tem je dal avtor tudi drugo plat medalje, najsi je človekova hoja za srečo s težo ugotovitev vodilnega pomena, kar je Trstenjak razgrnil v okviru prakse in

prikazal pasti, ki jih postavlja tehnična civilizacija posamezniku in skupnosti. Hkrati pa avtor ve, da je človek ne samo bitje sedanjosti, ampak zazrt v prihodnost. Iz sedanjostnih možnosti pogojeni pogledi na prihodnost so kot ponotranjena zazrtost, kot skrivnost, ki se ne da izmeriti z matematičnimi formulami; kot bi dejal Aristotel, da je thaumadzeil, čudenje kot začetek vsakega spoznanja, strmenje kot neskončen niz možnosti. Prepletanje psihološkega, antropološkega in filozofskega je pri Antonu Trstenjaku postala organska vez in smiselna povezava. Najde tudi dotikališča z narodno bitjo, dasi tovrstna vprašanja ne postavlja v ospredje. Najsi so nam te ali one misli avtorja poznane iz katerega njegovih prejšnjih del, najdejo organsko mesto v sedanji knjigi. Če se avtor ne ustavi tam, kjer lahko z izkušnjo, znanstveno trdnostjo pa z različnimi možnostmi in pogledi zanesljivo pove temeljne ugotovitve, ampak po potrebi seže prek, v enigmatično, je to storil iz zavesti, da aktualnost problema odpira poglede, ne glede na dorečenost (predvsem futuruloško), pa z možnostmi osebnega presojanja odzivnega brafca. S knjigo *Skozi prizmo besede* smo pridobili delo, ki je hkrati strokovno in širše dostopno. Prav gotovo eno tistih, ki nas aktivira k soodnosu do ponujenih problemov in spoznanj. Oprema Julijana Miklavčiča se lepo navezuje na prejšnje knjige Trstenjaka pri Slovenski matici.

Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem je nastal kot rezultanta dolgoletnega preučevanja Sonje Žitko. Avtorica se je lotila po svoje »nehvaležnega« delo, namreč kiparstva, ki je zaznamovano s historizmom, torej tistega dela ki ga umetnostna zgodovina ni kdove kako obravnavala, pa tudi cenila ne. Premakniti je bilo treba poglede, da se je nekako od sedemdesetih let pričelo gledati na historično umetnost z drugačnimi merili. Po mnenju Sonje Žitko ni več aktualna polemika okoli eklekticizma in historizma. Historizem zaznamujemo nekako od 1848. do začetka prve svetovne

vojne. Razmahnil se je zgodovinski ustvarjalni pluralizem, najsi smo mu naklonjeni ali ne. Škoda je, da avtorica ni vključila vsaj osnovnih stališč okoli polemike eklecticism – historizem. Razumljivo je, da je okvir historizma v polihroniji podala v stičnicah z zgodovinsko dobo in idejami. Prvenstveno se je posvetila značilnosti slovenskega kiparstva v obdobju historizma, razmejila gradivo na spomenike in profano arhitekturno plastiko – do katere smo, mimogrede, dokaj površni, če že ne brezbrizni – upoštevala je nagrobno plastiko in sakralno plastiko. V tako začrtanem okviru nenadoma zaživi mnogo tega, kar smo slabo poznali, kar je bilo prej potisnjeno na obrobje, zlasti pa kar ni bilo doslej sistematično zbrano, urejeno, predstavljeno. Knjigo Sonje Žitko imamo za pridobitev na področju, ki je veljalo bolj ali manj za neznanke. Opremila jo je z opombami ter navedla izbrano literaturo. Povzetek njenih ugotovitev je preveden v nemščino in francoščino. Za lepo opremo knjige je poskrbel Bojan Kirn, okusno notranjo zamisel pa je podala Andreja Mejač.

K strokovnim pridobitvam je treba prišteti Sonato Katarine Bedina, kjer podaja fenomen oblike ter prikazuje sonatno tvornost za klavir na Slovenskem. Središče obravnave govori o okoliščinah, ki so pogojile pozen pojav klavirske sonate pri nas, razvojne poteze in samosvoj vzpon v 20. stoletju. Če gre posebna skrb analitičnemu prikazu slovenske sonatne oblike, morebiti tudi nekaterih posebnosti, je hkrati s tem povezan poskus vrednotenja, danes tako redkega pojava pri razpravah, študijah, pa celo kritiki. Zgodovinsko in sodobno pojmovanje sonate ob avtoričini razlagi najde tudi sociološko komponento, kjer je potrebno. Z zgodovinskega stališča pa je jasno, da je avtoričina skrb usmerila analizo k temeljnemu vprašanju, pa seveda k specifični domače sonatne klavirske prakse, kjer se nemalokrat srečujejo zamudništvo, pa konservativni pogledi nasproti prodornejšim, tudi k eksperimentu nagnjenim prizadevanjem. Katarina Bedina je

s Sonato študijsko izpolnila vrzel, ki smo jo v slovenski glasbeni kulturi čutili doslej. Za lepo knjižno opremo je poskrbela Irena Tršar.

Dnevniški zapisi Borisa Pahorja Ta ocean, strašno odprt je v bistvu posvečen Edvardu Kocbeku in pojasnjuje dogajanja okoli nastanka drobne publikacije Edvard Kocbek, pričevalec našega časa. Pero Borisa Pahorja, nam bolj znanega po daljši ali krajši prozi, se je tokrat lotilo zanimive teme, ki šele danes (knjižno) pojasnjuje mnoge zaplete, nasprotovanja, pa drugačne poglede, ki so nastali po objavi omenjene publikacije. Vihar, ki ga je sprožil Pahorjev intervju s Kocbekom, je tudi v ospredju Tega oceana, strašno odprtega. Seveda si je Boris Pahor z dnevniško vsebino omogočil, da je v širini pojavnosti in doživljanja izpovedal širšo panoramo v času in prostoru, predvsem glede oseb, srečanj in miselnih komponent, ne smemo pozabiti, da je imela polemika okoli publikacije širši, mednarodni odmev. Dnevniški zapisi Borisa Pahorja s pismi jo avtentično pisane z osebno barvito izpovedjo, ki združuje prijateljstvo in težnjo po objektivnem odnosu do problemov in misli, kot jih vidi avtor. K vsemu spadajo priloge, pa osnutek vprašanj za intervju s Kocbekom ter intervju, ki je izšel v brošuri Edvard Kocbek, pričevalec našega časa, ter zapis ob izidu Zbranih pesmi Edvarda Kocbeka ter pisma. Tu je še ponatis B. Pahorjeve ocene knjige Strah in pogum, poročilo o izidu zbirke pesmi Groza, polemika z J. Javorškom ter še nekaj pisem. S tem je B. Pahor zaokrožil celotno gradivo, ki ima stožer v intervjuju s Kocbekom in okoli takih in sorodnih vprašanj. Na koncu najdemo esejistični zapis Boga Grafenauerja. Kot je naznačil, ga je vodila potreba, da ob Pahorjevih navajanjih pove svoje razlike, pa spregovori tudi tistim, ki so zadnje čase pisali o Kocbeku in ima B. Grafenauer do tega svoja stališča. Knjigo je lepo opremila Andreja Mejač in na ovojnico pridala Sternenovo sliko »Devin«.

Romaneska biografija Marjana Ro-

žanca Indijanska zima zajema izsek iz življenja misionarja Friderika Ireneja Barage. Biografijo moramo pojmovati pogojno, in sicer tako: avtor si je vzel biografsko vsebino Baragovega življenja med leti 1821 in 1831 kot podlago za svoje videnje in svojstveno obravnavo kranjskega misionarja. Gre za obdobje iz Baragovega življenja, ko avtor meni, da so se izoblikovale najpomembnejše odločitve moža, ki je posvetil svoje življenje delu in veri med severnoameriškimi Indijanci. Baragovo delo je bilo precej širše kot zgolj ožje misionarsko, in to je dalo Rožancu dovolj možnosti, da biografsko okostje prilagodi svojim pisateljskim potrebam in videnjem. Človeški faktor je tisti, ki privlačuje Rožanca, po eni strani je zavezan predstavi, ki jo imamo skozi razne biografije o Baragi – omenimo vsaj Rebulu – po drugi strani pa se čuti pisateljsko toliko razvezanega, da si omogoči

dovolj široko, pa osebno barvito upodobitev, kjer poleg realij dobi tudi fantazija – nikakor ne fantastika – dovolj svobodne razsežnosti. Take možnosti Rožancu očitno ustrezajo: ne želi se podrediti strogi in zapeti faktografiji, s tem pa ima še vedno širok razmah za tiste osebne eksistencialne vzgibe in ravnanja, ki so bila za Barago v omenjenih letih očitno usodna in jih avtor skozi svojo prizmo preokupacij vtke v roman. Rožancu ne gre za sakralizacijo Barage, pač pa za človeški dejavnik v živem človeku, kjer mu je edino ljubezen lahko končni razsodnik o nekem življenju in dejanju. Niz situacij je pisatelj postavil kot izziv, bodisi v biografskem smislu bodisi kot vozlišče človeške nravi in dejanj, ki bralca nočejo pustiti v breztežnem udobju, ampak ga silijo do soodnosa in lastnega premisleka. Knjiga ima lepo opremo Cvete Stepančič. Igor Gedrih

Z obrobja vsakdanjosti

SPORNE RAZSEŽNOSTI VELIKE ZMAGE

V torek, 28.marca, so bile v Skupščini SR Srbije sprejete spremembe republiške ustave, ki sta jim že pred tem pritrčili tudi skupščini obeh avtonomnih pokrajin. Po zaslugi javnih medijev vsi vsaj približno vemo, kaj vse se je ta dan dogajalo: medtem ko so v Beogradu zmagovalci v družbi pomenljivo številnih zastopnikov zveznih oblasti rezali slavnostno pogačo, praznili sode in steklenke ter plesali kolo po Terazijah in Bulevarju revolucije, so se v Prištini, Podujevu, Žuru in še nekaterih kosovskih krajih streljali albanski demonstranti in pripadniki vsejugoslovanskih enot milice, državljani iz drugih krajev Jugoslavije pa smo se spraševali, čemu je v resnici vse to potrebno. Javno je bilo zastavljeno vprašanje, ali Srbija res ni mogla počakati kak mesec, da bi morda aktivisti ZK in SZDL vendarle vsaj pomirili, če že ne prepričali albansko prebivalstvo, da so predlogi sprememb ustrezni, in da njihova enakopravnost in pravice pokrajine v resnici sploh ne bodo prizadete, kakor so sicer prepričevali vso Jugoslavijo? Odgovori na takšna vprašanja so se kmalu začeli pojavljati, najprej sramežljivo tiho in nato že tudi glasneje; tudi v javnih občilih in političnih komentarjih. Nenadoma je postalo vprašljivo, ali niso morda spremembe srbske ustave celo do neke mere v nasprotju z določbami zvezne ustave. Kaže namreč, da za nekatere pomembne odločitve znotraj Srbije ni več potrebno soglasje skupščin obeh pokrajin in da se odloča v bistvu z večino glasov v republiški skupščini in se tako v okviru te skupščine pravzaprav določi obvezno sta-